

636.2:631.1(492)
631.14(492)

RUNDVEEHOUDERIJ EN BEDRIJFSSTRUCTUUR

Ir. C. M. HUPKES

Proefstation voor de Akker- en Weidebouw, Wageningen

RUNDVEEHOUDERIJ EN BEDRIJFSSTRUCTUUR

Ir. C. M. HUPKES

Proefstation voor de Akker- en Weidebouw, Wageningen

In voorgaande bijdragen werd reeds ruime aandacht geschonken aan enige belangrijke technische en economische ontwikkelingen op het terrein van de Nederlandse rundveehouderij. Het spreekt vanzelf dat deze ontwikkelingen ieder voor zich hun invloed uitoefenen op de positie van de veehouderij als agrarische produktietak en op de structuur van de bedrijven waarvan deze produktietak een onderdeel vormt.

INLEIDING

In vrijwel alle gematigde luchtstreken neemt de rundveehouderij een zeer belangrijke plaats in in het geheel van de agrarische produktie en Nederland vormt op dit punt geen uitzondering. De structuur van de Nederlandse rundveehouderij onderscheidt zich op enkele punten echter vrij duidelijk van die in vele andere landen.

Eerstens speelt in ons land het gebruik van blijvend grasland een uitzonderlijk grote rol, ook daar waar dit door de natuurlijke omstandigheden niet per se geboden is.

Vervolgens is voor de Nederlandse rundveehouderij het bestaan van een zeer groot aantal gespecialiseerde graslandbedrijven een bijzonder kenmerk. Indien wij heden ten dage studie maken van de mogelijkheden van de specialisatie in de landbouw, dan dienen wij te beseffen dat deze in onze melkveehouderij reeds een traditie van eeuwen heeft!

Ten slotte vormt de sterke gerichtheid op melkproduktie eveneens een onderscheid met de rundveehouderij in andere landen. In ons land speelde de vleesproduktie steeds een ondergeschikte rol. Speciale vleesrassen komen zelfs niet eens voor en tot voor enkele jaren werd het overgrote deel van het niet voor vervanging bestemde jongvee op zeer jonge leeftijd (meest als nuchter kalf) geslacht.

DE BEDRIJFSTYPEN

De bedrijven waarvoor rundveehouderij een rol van betekenis speelt, kunnen globaal naar de volgende typen worden ingedeeld:

A. Graslandbedrijven, te onderscheiden in:

1. bedrijven waar zowel de gehele ruwvoederverzorging als de vervanging van de veestapel binnen het eigen bedrijf worden verzorgd. Deze worden gekenmerkt door een intensieve voederwinning en in de regel door een doelbewuste fokkerij (grote delen van Noord-Holland, Friesland en aangrenzende gebieden).
2. bedrijven waar de voorziening van wintervoer voor een belangrijk deel door aankoop geschiedt, evenals de vervanging van de veestapel (consumptiemelkbedrijven in West-Nederland met een hoge veebezetting per ha). In verband met de tuberculosebestrijding en andere veterinaire en foktechnische maatregelen heeft dit bedrijfstype in zijn uitgesproken vorm van „afmelkbedrijf” aan betekenis verloren.

3. bedrijven waar bovendien een deel van de melkproductie binnen het bedrijf tot kaas wordt verwerkt (zelfkazende bedrijven in West-Nederland). Typisch voor deze bedrijven is de traditionele combinatie met varkenshouderij.

B. *Gemengde bedrijven*, te onderscheiden in:

1. bedrijven met melkveehouderij waar een deel van de grond als bouwland in gebruik is voor de teelt van voedergewassen (Oost-Friesland, Overijssel en de zandstreken van Gelderland). Varkens- en kippenhouderij leveren op deze bedrijven dikwijls een aanvullende bron van inkomsten.
2. bedrijven waar de veehouderij gedeeltelijk op de voedervoorziening van bouwland is gebaseerd, doch waar bouwlandproducten voor de markt zowel als voor varkens- en kippenhouderij een belangrijk aandeel in de bedrijfsopbrengsten hebben (zandstreken van Drente, Brabant en Limburg, delen van de rivierkleigebieden).
3. bedrijven waar de akkerbouw voor de markt een belangrijke bedrijfstak is naast de melkveehouderij (gemengde bedrijven op zeeklei).

C. *Akkerbouwbedrijven*, waar rundveehouderij een meer of minder belangrijke nevenbedrijfstak is, veelal niet gericht op de voortbrenging van melk, doch op de rundveemesterij. Deze moet dan vooral gezien worden ter verwerking van de bijproducten van de akkerbouw (Zuidwestelijk zeekleigebied en de Hollandse polders).

Uiteraard is deze indeling slechts een globale. Daarnaast zijn er vele andere bedrijfsvormen, die echter in het geheel van de Nederlandse rundveehouderij een ondergeschikte plaats innemen. Genoemd kunnen b.v. worden: bedrijven waar het weiden en mesten van vee belangrijk is en de bedrijven rond de grote steden zonder eigen grond, die zijn aangewezen op aankoop van voer.

NIEUWE ONTWIKKELINGEN IN DE BEDRIJFSSTRUCTUUR

Na de verplaatsing van de zuivelbereiding van de boerderij naar de fabriek kan er voor het Nederlandse *weidebedrijf* gesproken worden van een zeer geleidelijke ontwikkeling naar nieuwe, meer efficiënte produktiemethoden. De toepassing van de kunstmest in combinatie met nieuwe beweidings- en conserveringstechnieken heeft bijgedragen tot een verhoging van de produktiviteit van het grasland. De mechanisatie van de weidebouw is in vergelijking met die in de akkerbouw zeer geleidelijk verlopen. Mét de ruimere toepassing van de melkmachine bracht zij een rationeler gebruik van de arbeid, echter zonder dat dit noemenswaard heeft ingegrepen in de economische structuur van de bedrijven.

Enigszins anders ligt dit voor het *gemengde bedrijf*. De verbetering van de technische mogelijkheden voor de voederproductie op zandgrond heeft geleid tot een sterke intensivering van de melkveehouderij, terwijl er in vele streken tevens een uitbreiding van het graslandareaal heeft plaatsgehad. Het is bekend dat de zandstreken heden ten dage de traditionele melkproduktiegebieden als melkleveranciers evenaren. Deze ontwikke-

ling vindt nog steeds voortgang. De vee-inventarisaties tonen immers aan dat de recente uitbreiding van onze melkveestapel in hoofdzaak in de zandgebieden moet worden gezocht (zie ook het artikel van ir. HOOGSCHAGEN, blz. 571). In de laatste jaren is als belangrijke factor hierbij gekomen de toepassing van beregening, waardoor het mogelijk is geworden ook op zeer droogtegevoelige gronden tot intensieve voederbouw en veehouderij te geraken. Aldus heeft het ontstaan van nieuwe technische mogelijkheden en het beschikbaar zijn van arbeid op de kleinere bedrijven tot een steeds toenemende betekenis van de melkveehouderij op de zandgronden geleid.

Vergelijking met de melkveehouderij in het buitenland voert tot de conclusie dat de efficiëntie in Nederland zeer hoog ligt ten aanzien van de voederproductie, produktiviteit van het vee, de voedertechniek enz. Op één punt is er echter reden tot bezorgdheid bij deze vergelijking, nl. op het punt van de arbeidsaanwending. Nog is het zeker niet zo, dat van een duidelijke gemiddelde achterstand kan worden gesproken, maar zeker is het dat zich in de melkveehouderij in vele andere landen ontwikkelingen voordoen, die leiden tot een zeer sterke beperking van het arbeidsverbruik. Wij moeten verwachten dat de waarde van de menselijke arbeid ook in ons land steeds hoger zal worden, daar dit inherent is aan stijgende welvaart. Dit betekent dat de toekomst van onze veehouderij voor een belangrijk deel ervan af zal hangen in hoeverre zij ook met haar arbeidsefficiëntie concurrerend kan blijven. Uiteraard is daarbij het behoud van een voorsprong op het terrein van de „technische” efficiëntie van groot belang. Verschillende tekenen wijzen erop, dat wij in vele van onze veehouderijbedrijven voor grote structurele veranderingen staan. Een hoge arbeidsefficiëntie nl. kan alleen bereikt worden door toepassing van allerlei technieken die moeilijk denkbaar zijn binnen het kader van onze traditionele bedrijven. Wij denken hier o.a. aan de open loopstal, de doorloopmelkstal, melkleiding, mechanische mestafvoer, torensilo's, sleufsilos, maai-kneuzers, zomerstalvoeding enz. Waarschijnlijk zijn deze echter dikwijls alleen rendabel toe te passen in bepaalde combinaties, door middel van geheel nieuwe bedrijfs-„systemen”. Kenmerkend hierbij is de behoefte aan grotere eenheden in verband met de veelal hoge kapitaalsinvesteringen.

In het kader van dit artikel is het niet mogelijk om alle facetten van een mogelijke verdere evolutie te bespreken. Naast de elders in dit nummer besproken ontwikkelingen moge daarom hier worden volstaan met een bijdrage tot de discussie over het belangrijke punt van de *bedrijfsgebouwen*.

Met name geniet de toepassing van open loopstallen thans ook in ons land de volle aandacht, o.m. onder invloed van de recente brochure van de directie Akker- en Weidebouw „Nieuwe bedrijfssystemen in de landbouw”. Reeds wordt in de praktijk hiermede op ruime schaal ervaring opgedaan. Diverse onderzoeken rond de toepassing van de open loopstal zijn gestart of staan op punt om te starten. In dit verband mag genoemd worden het complex proefbedrijven dat nog dit jaar zal verrijzen in de Millingerwaard bij Nijmegen. Door het Proefstation voor de Akker- en Weidebouw werd daartoe de beschikking verkregen over een complex van 140 ha grasland, waar diverse bedrijfssystemen zullen worden beproefd en waarvoor een programma van aansluitend technisch onderzoek wordt ontwikkeld. Het is zeker niet reëel om te verwachten, dat

genoemde arbeidsbesparende bedrijfsmethoden in zeer korte tijd op grote schaal ingang zullen vinden. Daarvoor zijn er nog teveel onzekerheden, te weinig ervaringen en variëren de omstandigheden voor de individuele bedrijven te sterk. Wel kan gesteld worden dat de toepassing van de open loopstal, en alles wat daarmee annex is, het aantrekkelijkst wordt in die gevallen, waarin aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

1. *Noodzaak van nieuwbouw.* Het staat immers vast dat nieuwbouw van traditionele veestallen zeer kostbaar en als investering slechts in weinig gevallen verantwoord is. In al die gevallen waar nieuwbouw van bedrijfsgebouwen onvermijdelijk is, ligt het voor de hand om de ontwikkeling van een bedrijfssysteem met toepassing van open loopstal ernstig te overwegen, vooral met het oog op de mogelijkheden van lagere bouwkosten en betere mogelijkheden van aanpassing aan toekomstige ontwikkelingen.
2. *Vaste en droge bodem.* De noodzaak van een constructie van een betonnen uitloop enz. zal op slappe veenbodem uiteraard de mogelijkheid van verlaging van bouwkosten teniet doen. Bovendien geeft de toepassing van een vaste melkplaats met regelmatige verplaatsing van vee op natte en slempige grond eerder moeilijkheden.
3. *Goedkope bouwmaterialen.* De ervaring leert dat de toepassing van open loopstallen het gebruik van goedkope bouwmaterialen als rond hout e.d. mogelijk maakt. Derhalve zijn bosrijke streken in het voordeel.
4. *Voldoend grote eenheid melkvee.* De ervaringen wijzen erop dat de toepassing van een doorloopmelkstal en de mechanisatie van de voederwinning met eventuele toepassing van zelf- of voorraadvoeding in combinatie met open loopstal een minimum omvang van de veestapel vereist van b.v. 15 à 20 koeien.
5. *Geen uitgesproken fokbedrijf.* De kleinere mogelijkheden van een individuele behandeling der dieren, de wenselijkheid van onthoornen e.d. vormen heden ten dage voor klasse-fokkers technische en misschien nog meer psychologische bezwaren tegen de toepassing van deze methoden.
6. *Een gunstige verkaveling.* De voordelen van een open loopstal annex melkstal enz. zullen alleen goed tot hun recht komen wanneer het vee 's zomers en 's winters op een centrale plaats gemolken wordt. Bij verspreid liggend grasland is dit uiteraard niet of nauwelijks mogelijk. De toepassing van zomerstal-voeding, dus met voeding van het vee op de betonplaat – ook in de zomer – kan wellicht aan de bezwaren van een minder gunstige verkaveling tegemoet komen.
7. *Goedkoop strooisel.* Het is bekend dat toepassing van de open loopstal tot een groter stroverbruik leidt, ook al wordt het uiterste gedaan om dit te beperken. Voor bedrijven die stro duur moeten aankopen, betekent dit een groter nadeel dan voor gemengde bedrijven of bedrijven gelegen in een graanproducerend gebied.

8. *Hoge stalmeestwaarde.* Toepassing van een open loopstal levert meer en betere stalmeest en dit is dus een voordeel daar waar de grond bijzonder dankbaar is voor meer organische bemesting.
9. *Gunstige klimaatomstandigheden.* In een open en waterrijk landschap zullen er meer voorzieningen nodig zijn voor wering van wind en vocht dan bij een beschutte en droge ligging van het bedrijf.

Het bovenstaande is bedoeld als een bijdrage om de problemen rond de structuur van het veehouderijbedrijf enigszins te karakteriseren. Het is geenszins volledig. De loopstal is zeker niet de enige factor die bezig is invloed op de structuur van het veehouderijbedrijf uit te oefenen. Er is zeker ook geen enkele reden voor de vele bedrijven, die voldoende omvang hebben en die over goede bedrijfsgebouwen enz. beschikken, om op korte termijn over te schakelen. Integendeel, op allerlei punten bestaat nog grote onzekerheid en die boeren, die vandaag aan de dag voor een beslissing van nieuwbouw staan, zouden mogen wensen deze beslissing nog een aantal jaren te kunnen uitstellen om de in gang zijnde ontwikkelingen af te wachten. Ook binnen het bestaande „traditionele” bedrijf zijn er echter technische mogelijkheden, die de concurrentie met hierboven aangeduide systemen niet bij voorbaat uitzichtloos maken.*De toepassing van rationele arbeidsmethoden bij het melken (melkleiding, niet met de hand namelken, mechanisatie van de mestafvoer, gebruik van maaikneuzer bij de voederwinning enz.) moeten voor de naaste toekomst punten van ernstige studie zijn, zonder dat tot overhaaste toepassing in de praktijk wordt overgegaan. Verwacht moet worden dat in deze richting zich een verdere geleidelijke ontwikkeling van het weidebedrijf zal voordoen.

De melkveehouderij op het *gemengde bedrijf* wordt speciaal geconfronteerd met onvoldoend grote veestapels om met enig perspectief de nieuwere technieken toe te passen en dreigt daardoor dus in een minder gunstige positie te komen. Alleen een verdere ontmenging van het gemengde bedrijf zal tot een oplossing van dit probleem kunnen bijdragen. In feite is dit niet uitsluitend toekomstmuziek, doch een reeds in gang zijnde ontwikkeling. Deze houdt in dat bepaalde bedrijven de melkveehouderij loslaten en andere er zich speciaal op gaan toeleggen ten koste van andere bedrijfsonderdelen en eventueel met toepassing van beregening, zero-grazing enz., om op die wijze een bredere voederbasis te krijgen. In dit verband kan terloops de actuele gedachte van de coöperatieve veestallen in de veehouderij aangestipt worden. In Denemarken is

---

* Volgens berekeningen van de heer G. POSTMA van het ILR bedraagt de arbeidsbehoefte per g.v.e. per jaar bij handmelken – grupstal – paard 206,5 m.u., bij machinaal melken – machinaal kunstmest strooien – trekker – koudeluchtventilatie 120,5 m.u. en bij machinaal melken zonder namelken -- automatische mestafvoer – trekker – warmeluchtventilatie 76 m.u. Uitgaande van een arbeidsaanbod van 2700 uren/man, waarvan voor algemene werkzaamheden 500 uren afgaan, betekent dit dat bij deze drie wijzen van bedrijfsvoering per man een arbeidsprestatie geleverd kan worden van resp. 9 melkkoeien, 14 melkkoeien en 22 melkkoeien.

de oprichting van coöperatieve veestallen voor eenheden van 50-100 melkkoeien in het centrum van de belangstelling gekomen. Zelfs zijn er op deze weg reeds goede ervaringen opgedaan. Wanneer echter de Deense correspondent van de *Nieuwe Veldbode* opmerkt dat „de Deense boer een nuchter mens is, die niet van plan is zijn vrijheid met meer mensen te delen dan hoogst noodzakelijk is”, dan geldt dat zeer zeker ook voor de Nederlandse boer. Op grond daarvan mag dan ook niet verwacht worden dat de oprichting van coöperatieve veestallen in de praktijk ingang zal vinden, indien de economische voordelen niet zeer duidelijk aanwijsbaar zijn. Slechts in die gevallen waar de verbouw van voedergewassen noodzakelijk wordt geacht in verband met de vruchtwisseling en waar niettemin de melkveestapel, die voor de verwerking nodig is, te klein is, liggen in deze richting wellicht perspectieven. Bepaalde streken van ons land waar de akkerbouw overheerst, zullen daarom voor de toepassing van dit systeem het meest in aanmerking komen. In dit verband kan gewag worden gemaakt van het initiatief van een groep veenkoloniale boeren waar een dergelijke coöperatieve veestal in voorbereiding is.

DE MESTVEEHOUDERIJ

Zoals reeds eerder is gesteld, heeft vanouds de vleesproductie bij de Nederlandse rundveehouderij een ondergeschikte rol gespeeld. Momenteel kan echter van een zeke-

HET MESTEN VAN JONGE
STIEREN BIEDT AANTREK-
KELIJKE MOGELIJKHEDEN

re kentering worden gesproken, die zijn oorzaak vindt in de internationaal ondervonden moeilijkheden bij de afzet van zuivelprodukten en de nog immer gunstig beoordeelde afzetperspectieven voor rundvlees van goede kwaliteit. Zonder dat verwacht mag worden dat de gespecialiseerde rundvleesproduktie een belangrijke plaats in onze landbouw zou kunnen gaan innemen, is uitbreiding van de vleesproduktie mogelijk door het nog steeds bestaande overschot aan jongvee, dus aan kalveren die nuchter geslacht worden. Een welhaast spectaculaire ontwikkeling heeft zich reeds voorgedaan in de produktie van kalfsvlees. Dit is begunstigd door de goede afzetmogelijkheden van dit speciale produkt en door de toepassing van de bekende melkvervangende preparaten. Voor een aantal bedrijven, speciaal op de zandgronden, is dit een niet onbelangrijke produktietak geworden. De toename van deze kalvermesterij komt ook reeds duidelijk tot uiting in de afname van het aantal slachtingen van nuchtere kalveren.

Grotere potentiële mogelijkheden tot uitbreiding van de rundvleesproduktie zijn echter gelegen in de mesterij van jonge ossen en stieren. Hierbij lijkt, op grond van afzetmogelijkheden en produktiekosten, de mesterij van jonge stieren tot een leeftijd van 12-18 maanden wellicht de aantrekkelijkste mogelijkheid te bieden. Het is echter duidelijk dat onder Nederlandse verhoudingen deze nieuwe produktietak moeilijk concurrerend kan zijn t.o.v. een redelijk intensieve melkveehouderij. Daarom liggen daar voor onze weide- en gemengde bedrijven geen grote vooruitzichten. Anders ligt dit voor de akkerbouwbedrijven, in het bijzonder die bedrijven, waarvoor het houden van vee een oplossing kan betekenen voor de bestaande moeilijkheden bij de vruchtwisseling en waar het houden van melkvee om verschillende redenen minder in aanmerking komt. Ook hier is in feite sprake van een op gang zijnde ontwikkeling, zij het op bescheiden schaal.

Wageningen, juli 1960